

A HABSBERGOK FELÜGYELETE ALATT KEGYETLENKEDŐ HAJDÚK ÁTÁLLÁSASEGÍTETTE HATALOMRA A MAGYAR „KIRÁLYT”

A fejedelemmé választott Bocskai István

A 17. század eleji Habsburg kegyetlenkedések minden képzeletet felülmúltak Belső-Magyarországon és Erdélyben. Bocskai István saját vagyónának elkobzási kísérlete miatt állt a Habsburg-ellenes harc élére, amelyet végül siker koronázott.

→ DR. GARDA DEZSŐ

(folytatás 32. lapszámunkból)

A bevonuló Basta generális épp úgy ellenségnek tartotta Bocskait, mint az erdélyi rendek. 1600 novemberében az erdélyi országgyűlés határozatba foglalta, hogy elkobozzák Bocskai István birtokait, és Báthory-pártisága miatt száműzték a fejedelemségből. Basta generális a császári udvarból egyértelmű parancsot kapott, arra, hogy ne sokat habozzon, hanem mutasson elrettentő példát Erdélyben, amit tökéletesen teljesített. Az országban megszűnt a törvény, csak Basta fővezér akarata számított. Eközben Bocskai visszavonultan megbújt szentjohbi birtokán. Hiába próbálta visszaszerezni elvett javait, mert a császári udvarban haragot tápláltak ellene. Az erdélyi urak is gyűlölték a korábbi években elért nagy hatalma miatt, miközben az Erdélyben lévő császári vezér, Basta és a biztosok ugyancsak Bocskait hibáztatják a velük szemben megnyilvánuló gyűlölet miatt, de féltek is tőle. Úgy gondolták, ha Bocskai megszerezhetné a hatalmat Erdélyben, ez számukra beláthatatlan következményekkel járna, ezért Bocskait mindenképpen Biharban akarták tartani.

Amikor Báthory Zsigmond Bocskaihoz küldte egyik szolgáját, hogy tapogatózzon nála az erdélyi viszonyok felől, Bocskai átadta Báthory emberét, mert ki akart maradni mindenféle gyanús szer vezekedésből. Ennek ellenére az esetből botrány kerekedett. A császári bizto sok összeesküvéssel vádolták, és vizsgálatot rendeltek el ellene. 1601. január elején önszántából Prágába utazott, hogy tisztázza magát. A császári udvarban azonban megtiltották, hogy elhagyja a várost. Hiába adott be kérvényeket a császári tanácsosokhoz, ügyei nem oldódtak meg. Közben Prágába érkezett Mihály vajda is, aki magyarázkodni próbált az Erdélyben történtek miatt, és sikerült annyira behízelegnie magát az udvarnál, hogy újra kinevezték Erdély kormányzójává. Bocskait Mihály vajda mellett megbízták az erdélyi ügyek tanácsadójának, de továbbra is Prágában tartották. Csak 1602 telén, majdnem két éves „tisztességes fogság” után engedték szabadon. Ekkor hazament szentjohbi birtokára.

Bocskai a Habsburg-ellenes harc élén ért el sikereket

Felesége nemsokára meghalt, és ő visszavonultságában értesült a Székely Mózes-féle ellenállási kísérletről és Basta zsoldosainak véres „hósteiteiről”.

Természeti csapásokkal tetézett tömegmészárlások

Székely Mózes veresége után Basta generális rémuralma egész súlyával nehezedett Erdélyre. Basta hadai rablótámadásokat, öldökléseket vittek véghez. Nem ütköztek ellenállásba, mert a brassói csata után a lakosság nagy része ki volt szolgáltatva. Aki tehetett, a török hódoltságba menekült. A legkíméletlenebbek a hajdúk voltak. Rém tetteikről vérfagyasztó részleteket jegyeztek fel a krónikaírók.

Székelyvásárhelyt többször is kirabolták Basta hajdúi. A pusztításban részt vettek Radu havasalföldi vajda seregei is. A román uralkodó hadának egy része a Nyárad-mentén vonult Görgény felé, a másik pedig Vásárhelynek tartott. Ott csekély székely had állt, amely Báthory Zsigmondot várta. A városlakók közül kevesen tartózkodtak otthon, Székelyvásárhely lakóinak nagy része ugyanis a hajdúk elől már elmenekült. A lakosság irtását, az anyagi csapásokat követte a válásüldözés. A református és unitárius templomokat erőszakkal elfoglalták és a katolikusoknak adták át. Így történt ez Kolozsváron és Gyulafehérváron is.

1603-ban a termésheti katasztrófák is összeesküdtek az erdélyiek ellen. A fák leveleit

cserebogarak emésztették meg, gyümölcs nem termett, a szőlőt fagy tette tönkre, a vetés kisült a szárazságtól. Váradon és vidékén föld rengés pusztított. A szarvasmarha a dögvész és a pusztító hadak zsákmánya lett. Az éhínséget betetőzte a rettenetes pestis-járvány. Közmondásossá vált a »Basta ekéje« (a kapa) és »szekere« (az igavonó állat hiányában emberek által vont taliga). A Basta-korszakra nemzedékek múlva is rettegéssel emlékeztek az erdélyiek. Giorgio Basta 1604 elején hagyta el pusztító seregével Erdélyt, ahol már senkinek nem maradt ereje a lázadáshoz.

A sikeres Habsburg-ellenes felkelés

A 17. század elején Rudolf császár kincstára kongott az ürességtől. Mivel a császári udvar hitelképessé vált, a Habsburg uralkodó kormánya letartóztatta a legvagyonosabb magyar arisztokratákat, és birtokaikat elkobozta, hogy pénzt szerezzen. A protestánsokat Belső-Magyarországon is üldözni kezdték. A zsoldos hadak pusztításai itt is, akárcsak Erdélyben, a magyar lakosság ellen irányultak, ezért a Habsburg-dinasztiába vetett bizalom a királyi Magyarországon is megingott.

A felkelés kirobbanásához a Bocskai István ellen szerveződő elfogatási és vagyoneklobzási kezdeményezés járult hozzá. Giacomo Barbiano generális, felső-magyarországi főkapitányt „besúgói” arról értesítették, hogy az évek óta visszavonultan élő

Bocskai István kapcsolatba lépett a törökökhez menekült erdélyi és részbeli urakkal, és azok vezetőjével, Bethlen Gáborral. Barbiano 1604 októberének elején maga indult Bocskai elfogatására. A nagyúrnak választania kellett: vagy eltűri jószágai elvesztését, vagy ellenáll, Bocskai tehát kényszerből állt az ellenállás élére. Szerencséjére a Barbiano seregében szolgáló hajdúk – akikről mindenki azt hitte, hogy sem Istent, sem embert nem ismernek, csak a pénznek és a rablásnak élnek – maguk is reformátusok lévén, a protestánsüldözés miatt 1604. október 15-én éjjel a bihari Álmosd közelében fölláztak, és Bocskai segítségével megfutamították a generális előhadát. Barbiano volt ugyan még 8000 katonája, de miután látta, hogy a hajdúk ellene fordultak, Várad mellől elrendelte a visszavonulást Kassa felé. Ekkor Bocskainak még 4000 katonája sem volt. Időközben Nagyvárad is bezárta kapuit a Habsburg sereg előtt, s a visszavonulókból futók lettek: Barbiano generális mellett mindössze 50 ember maradt.

A hajdúsereg és vezére november 11-én ünnepélyesen bevonult Kassára, ahová pár nap múlva megérkezett Bethlen Gábor is, aki magával hozta I. Ahmed szultán díszkardját és az athnamét, mely azt jelentette: a török uralkodó Erdély fejedelméül ismerte el Bocskai Istvánt. Rövidesen megérkeztek a töröktár segédcapatok is.

Amikor Báthory Zsigmond Bocskaihoz küldte egyik szolgáját, hogy tapogatózzon nála az erdélyi viszonyok felől, Bocskai átadta Báthory emberét, mert ki akart maradni mindenféle gyanúszervezkedésből.

Giorgio Basta immár egész Magyarország főkapitányaként megszakította Esztergom környékén a törökök ellen folytatott hadműveleteket, s a felkelők ellen fordult. A Habsburg tábornagy Osgyánnál, Edelenynél legyőzte a felkelőket, de Kassa ostrománál kudarcot vallott, s december közepén kénytelen volt meghátrálni. Ezután a Tiszántúl minden vára – Nagyvárad kivételével – átállt Bocskai oldalára.

A könnyen mozgó hajdúcsapatok – a tatárok és török lovaság támogatásával – 1605 áprilisától júniusig lerohanták szinte az egész királyi Magyarországot. A magyar urak és nemesek egy része lelkesen csatlakozott hozzájuk, a többiek kénytelenségből hódoltak be. A német–olasz zsoldos hadakat még a Dunántúlról is elkergették. Június végén a legelőbb járó hadtest parancsnoka, Némethy Gergely már Sopront ostromolta, csupán egy nagyobb

császári had közeledtével vonult vissza. 1605. szeptember 27–28-án Szombathelynél a felkelők ismét győzedelmeskedtek, s portyázó hadaik elindultak az osztrák tartományok feldúlására. A lázadók előőrsei még Bécsset is megközelítették. A hadtörténetesek szerint Bocskai seregei ekkor 40 000 embernél többet számláltak.

Egész Magyarország fejedelme

A két cseh bankház csődbemeneése miatt még nagyobb pénz-zavarba került a császári udvar. Ennek ellenére nehezen, de összeszedte seregét, s október végén megkezdte az ellentámadást. Segítségükre volt Tilly gróf és a helyi magyar nagyurak, akiknek segítségével a Habsburgoknak a törököktől szabad Nyugat-Dunántúlt sikerült visszaszerezniük. Időközben 1605. április 20-án a szerencsi országgyűlés egész Magyarország fejedelmévé választotta Bocskai Istvánt. Az új fejedelem portai követei azt kérték a szultántól: Bocskait ne csak fejedelemnek ismerje el, hanem „magyar királynak” is. A padisah nagyon szép koronát küldött Magyarországra, amelyet 1605. november 11-én Pesten maga Lalla Mehmed nagyvezír adott át Bocskainak. A törökök által magyar királynak elismert magyar nagyúr a korona átvétele előtt gondosan kijelölte utódát a 17 éves Báthory Gábor személyében, s fővezérének Homonnai Bálintot választotta.

Bocskai Istvánnak, a törökverő csaták nagy hadvezérének oka volt a félelemre, hiszen ő kényszerítette be Erdélyt a tizenöt éves háborúba. Óvatosságra intették Bocskait a törökök legújabb cselekedetei is. A pasák a vele kötött szövetség ürügyén foglalták vissza Esztergomot és Visegrádot, és mindkettőt megtartották a szultánnak. A nagyvezír Érsekújvárt is el akarta foglalni. Az erős várat csak úgy sikerült megmenteni, hogy a magyar ügyekben már teljhatalommal rendelkező Mátyás főherceg utasította az őrséget: adják át Érsekújvárat Bocskai ostromló csapatainak, mielőtt még a török csapatok megérkeztek volna. Másrészt a hajdúsereg 1605 őszére kiszorult a királyi Magyarországot nyugati megyéiből, ami azt bizonyította, hogy a Habsburg család még mindig képes volt e területek uralására.

Bocskai Istvánnak néhány hónap alatt le kellett mondania „koronás álmáról”, s a „hosszú háború” mielőbbi befejezésén fáradozott. Rá kellett jönnie: magyar királyi címet a Habsburgok trónfosztása nélkül nem fogadhatta el. Ezért a törököktől kapott koronát félretette, s megelégedett azzal, hogy időközben sikerült Erdélyt megszereznie.

(folytatjuk)